

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 7, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2023]

Z. Görkem DURAN GÜLTEKİN

<https://orcid.org/0000-0002-3108-7474>

Dr. Öğr. Üyesi

zgorkemgultekin@gmail.com

Batman Üniversitesi

<https://ror.org/051tsqh55>

Fen Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Damat Ağacından Asma Gecesine Geleneksel Batman Düğünleri

*Traditional Batman Weddings from Bridegroom Tree
to Hanging Night*

Araştırma Makalesi | *Research Article*

Geliş Tarihi | *Date Received*: 05.07.2023

Kabul Tarihi | *Date Accepted*: 31.10.2023

Yayın Tarihi | *Date Published*: 30.12.2023

Atıf | *Citation*

Duran Gültekin, Z. G. (2023). Damat Ağacından Asma Gecesine Geleneksel Batman Düğünleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(3), 2808-2827. <https://doi.org/10.34083/akaded.1323107>

Duran Gültekin, Z. G. (2023). Traditional Batman Weddings from Bridegroom Tree to Hanging Night. *Journal of Academic Language and Literature*, 7(3), 2808-2827. <https://doi.org/10.34083/akaded.1323107>

Makale Bilgisi | *Article Information*

Değerlendirme <i>Review Reports</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki Dış Hakem) <i>Double-blind. (Two External Referees)</i>
Etik Beyan <i>Ethics Statement</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur <i>Ethical principles were followed during the preparation of this study</i>
Etik Kurul Belgesi <i>Ethics Committee Approval</i>	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir <i>Article does not require an Ethics Committee Approval.</i>
Etik Bildirim <i>Complaints</i>	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir <i>The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest</i>
Benzerlik Taraması <i>Similarity Checks</i>	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans <i>Copyright & License</i>	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır <i>Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International</i>

© Z. Görkem DURAN GÜLTEKİN | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Öz

Türk halk kültüründe zengin ritüeller etrafında şekillenen evlilik törenleri, mitolojik dönemlerden derin izler taşımaktadır. Kültürler başta olmak üzere mitik tasavvura dayanan pek çok inanç ve uygulama, Sibiry'a'dan Anadolu'ya geniş Türk dünyasının pek çok bölgesinde benzer şekilde sürdürülmeye devam etmektedir. Bu çalışmada üzerinde kurulduğu kadim topraklar sebebiyle zengin bir kültürel birikime sahip olan Batman yöresindeki geleneksel düğünlerde damat (erkek tarafı) etrafında şekillenen "damat kaldırma, damat ağacı, kaşık/bardak çalma, bekârların oğlağı, asma gecesi (damat asma), damat tepsisi, damat avı (kuşu)" gibi ritüeller, sahada kaynak kişilerle yüz yüze gerçekleştirilen derleme verileri doğrultusunda komşu iller, Anadolu ve Türk dünyasındaki benzer uygulamalar ile dayandığı mitik kökenler bakımından incelenmiştir. Bahsi geçen düğün ritüellerinin, Türk mitik tasavvurundaki kültürler başta olmak üzere zengin mitolojik izler taşıdığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte bu ritüellerin büyük bir kısmının Batman genelindeki kadim kültürlerden Ezidi ve Süryaniler başta olmak üzere farklı inanç grupları arasında ortak olarak sürdürüldüğünün tespit edilmiş olması da kayda değerdir.

Anahtar Kelimeler: Batman halk kültürü, Batman düğünleri, damat ağacı, geçiş dönemleri, ritüeller.

Abstract

Marriage ceremonies, which are shaped around rich traditions in Turkish folklore, bear deep traces of mythological periods. Many beliefs and practices based on mythical conceptualization, especially cults, continue to be maintained similarly in many regions of the vast Turkish world, from Siberia to Anatolia. In this study, the rituals shaped around the bridegroom (and his family) in traditional weddings in the Batman region, which has a rich cultural accumulation due to the ancient lands on which it was founded, such as "lifting the bride groom, bridegroom tree, stealing spoons/cups, goat of singles, hanging night, bridegroom tray, bridegroom hunt (bird)" are examined in terms of their mythical origins based on similar practices in neighboring provinces, Anatolia, and the Turkic world in line with the compilation data conducted with the source persons in the field. It has been determined that these rituals bear rich mythological traces, especially the cults in the Turkish mythic conceptualization. However, it is also noteworthy that most of these rituals are common among different belief groups, especially Yazidis and Assyrians, throughout Batman.

Keywords: Batman folk culture, Batman weddings, bridegroom tree, transition periods, rituals.

Giriş

Yaşamın temel geçiş dönemleri olan doğum, evlilik ve ölüm, tüm toplumlarda önemli bir yere sahiptir. Her biri kendi içinde alt basamaklara ayrılan geçiş dönemleri etrafında, bağlı buldukları toplumun beklentileri doğrultusunda birçok inanç, töre, âdet, tören, ayin vb. uygulama ortaya çıkarak bu süreçleri şekillendirir. Kişinin yeni dönemini belirlemek, kutlamak, kutsamak ve aynı zamanda geçiş dönemlerinde insanların daha çok maruz kaldığına inanılan olumsuzluklardan korumak, geleneksel tören ve uygulamaların esasını oluşturur (Örne, 2000, s. 131).

Geçiş dönemleri içinde doğum ve ölüme nazaran evlilikle ilgili törenlere daha büyük bir önem atfedilmektedir. Bu sebeple de olgu ve törensel uygulamalar bakımından düğünlerin daha fazla mitolojik öge barındırdığı görülür (Ergun, 2014, s. 61). Zira evlilik, geçmiş yaşamın bırakılarak yeni bir yaşama başlamanın dönüm noktasıdır ve bireylerin yeni hayatlarının kozmik başlangıcını temsil etmesi sebebiyle de başlı başına bir ritüel gerektirir. Dolayısıyla, evlilik törenleri etrafında gerçekleştirilen ritüeller, eğlencenin ötesinde çok daha derin bir anlam ve işleve sahiptir (Kayabaşı, 2016, s. 149).

Çalışmamızda düğün törenlerine dair zengin ritüellerin anlam ve işlevleri, halk kültürü çalışmaları açısından son derece bakir bir alan olan Batman ili özelinde ele alınacaktır. Türkiye'nin en genç şehirlerinden biri olan Batman, geçmişten günümüze birçok kadim medeniyete ev sahipliği yapmış olan topraklarda zengin bir kültürel çeşitlilik üzerine kurulmuştur. Geçmişte Gercüş ve köylerinde yaşayan Süryani vatandaşlar, Avrupa'ya yoğun göç sonrası yerleşik nüfusta yer almamakta ancak yazları ziyaret amaçlı topraklarına dönmektedirler. Beşiri ilçesine bağlı köylerde yaşayan Ezidi vatandaşların sayısı ise oldukça az olup 2012 yılına ait nüfus verilerinde yüz kırk kişi olarak tespit edilmiştir (Ulutürk, 2013, s. 842). Ancak son yıllarda ağırlıklı olarak Avrupa'da yaşayan Ezidilerin de emekli olduktan sonra köyelerine dönme eğiliminin olduğu dolayısıyla yerleşik nüfusun biraz daha arttığı, ayrıca yazın gurbetçi Ezidilerin yöreye tatil amaçlı gelmesiyle köylerin daha da kalabalıklaştığı aktarılmıştır (K6, K7, K8).

Çalışma verileri, Batman Üniversitesi BAP birimi tarafından desteklenen Batman Halk Kültürü Projesi¹ kapsamında merkez ve ilçeler ile köylerde yapılan derlemelere dayanmakta olup geleneksel Batman düğünlerinde damat (erkek tarafı) etrafında gerçekleştirilen ritüellerle sınırlıdır. Saha araştırmasında gözlem ve görüşme yöntemleriyle kaynak kişilerden derlenen verilerin yazılı kaynaklarla da desteklenmesiyle söz konusu ritüeller, çevre iller başta olmak üzere Anadolu ve Türk dünyasının muhtelif bölgelerindeki benzer örnekleri ve dayandığı mitolojik kökenlerle birlikte değerlendirilecektir.

¹ Projeye ilgili sahada derleme çalışmaları (kaynak kişilerle görüşme, sesli/görüntülü kayıt alma vb.) Batman Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 08.12.2021 tarihinde verilen 2021/04-07 nolu Etik Kurul İzni doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

1. Batman’da Evlilikle İlgili Halk İnançları

Batman yöresinin geçmişten günümüze taşıdığı kültürel zenginliğini hayatın hemen her alanında olduğu gibi bilhassa geleneksel halk kültürü uygulamalarında da görmek mümkündür. Kalabalık ailelerden müteşekkil olan Batman yöresinde aile bağları son derece kuvvetli olup gerek merkezde gerekse köylerde geleneksel uygulamaların sürdürülmesinde büyük bir hassasiyet gösterilmektedir. Evlilik müessesesi ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen geleneksel uygulamalar da Batman halk kültüründe çok önemli bir yer teşkil eder.

Eskiden ağırlıklı olarak görücü usulüyle evlilikler gerçekleştirilirken günümüzde daha çok gençlerin birbirini tanıyarak evlendikleri ancak burada da ailelerin sahip olduğu kültürel değerler, hayat tarzı gibi hususları dikkate alarak eş tercihinde buldukları kaydedilmektedir.

Geçmişte Müslüman vatandaşlar arasında aile ve yakın çevreden tanınan kişilerle evlendirme geleneği yaygın olmakla beraber yörede Hz. Peygamber soyundan geldiklerine inanılan ve “Seyitler” olarak bilinen ailelerin soy yapısının bozulmaması adına yine bu ailelerle dünürlük kurulduğu da aktarılmıştır (K12, K23). Söz konusu hassasiyet Batman yöresinde yaşayan Ezidi ve Süryani vatandaşlar arasında da devam ettirilmektedir. Etnodinsel bir topluluk olan Ezidilerin inanışlarına göre farklı bir inanç/din mensubuyla evlenilemez. Bu durum kadın ya da erkek fark etmeksizin tüm Ezidiler için geçerlidir. Ezidi olmayan biriyle evlenen genç, artık dışarıya gitmiş sayılır. Ayrıca Ezidilerde kirvelik, kardeşlik hükmünde görüldüğü için kirve çocukları da birbirleriyle evlenemez. Yine, eşini kaybeden kadın ya da erkek, ölen eşinin kardeşiyle evlenemez; zira Ezidi inanışında kardeşlik ömür boyu sürer, ölüm bu durumu etkilemez (Demir & Duran Gültekin, 2022, s. 24-25).

1980’li yıllara kadar ağırlıklı olarak Gercüş ve köylerinde yaşayan şu an ise Avrupa’ya yoğun göç sebebiyle sadece yazları yöreye gelen Süryani vatandaşlarda da evliliklerin ekseriyetle kendi aralarında olduğu, Katolik ve diğer Hıristiyan mezhepleriyle de evlenilebildiği aktarılmıştır (K1). Ayrıca Süryanilerde de sütkardeş, amca çocukları ile vaftiz ailesinin çocukları ile evlenmeleri yasak olup bunların kardeş hükmünde kabul edildiği belirtilir (Eroğlu& Sarıca, 2012, s. 1192). Yörede Süryani vatandaşlar arasında evlilikle ilgili söz konusu hassasiyetler, süt kardeşliği özelinde Müslüman vatandaşlar için de geçerlidir.

Dinî ve kültürel bazı farklılıklar nazarında gösterilen evlilikle ilgili bahsi geçen tutum ve hassasiyetler dışında, Batman genelinde kız isteme, nişan ve düğün merasimi arasında geçen sürecin mümkün mertebe kısa tutulduğu ve sürecin tüm maddi sorumluluğunun damat tarafına ait olduğu kaydedilmiştir. Düğün sürecinin yöre genelinde kısa tutulmasındaki temel sebep hayır işinde acele edilmesi gerektiği, uzun süreçlerin ilişkilere zarar verebileceği, aileler ve gençler arasında sorunlar yaratabileceğine olan inanç ve kabulden ileri gelmektedir (K1, K4, K13). Düğünlerdeki maddi sorumluluk bağlamında eskiden en az üç gün süren köy düğünlerinin erkek tarafının imkânları dâhilinde bir

haftaya kadar sürebildiği de aktarılmıştır. Yine bu doğrultuda onlarca büyükbaş hayvanın kesilerek yöresel yemekler eşliğinde misafirlere ikram edildiği Batman düğünlerinde bulgur pilavı ve et, geleneksel ikili olarak kabul edilmektedir (K1, K2, K3, K4, K5). Eskiden görücü usulüyle gerçekleştirilen evliliklerde çiftlerin birbirini ancak düğün günü görebildiği, bunun ötesinde bazı gençlerin haberi olmadan evlendirildikleri de kaydedilmiştir. Bu durumu doğrudan yaşayan amcasının hikâyesi ve bulgur pilavının düğündeki önemi kaynak kişi tarafından şöyle aktarılmıştır:

“Amcam dağda çobanları otlatırken, rahmetli babam ona bulgur pilavı götürmüştü. O zamanlarda bulgur pilavı çok önemli, kıymetli bir yemekmiş ve düğün günü mutlaka pişirilen, başlıca yemekmiş. Amcam pilavı görünce şaşırıp ‘Bu ne, niye getirdin’ diye sorunca, ‘Hayırlı olsun, bu senin düğün pilavın’ deyip gülmüş... Ve amcam evlendiğini o şekilde öğrenmiş” (K5).

Evlenecek çiftlerin birbirini ancak düğün günü görebilmesine dayanan kabul ve uygulamalar, Batman yöresindeki tüm kültürler için ortak bir kaidedir. Ağırıklı olarak Beşiri ilçesinde yaşayan Ezidilerde de damadın düğün günü gelin alma töreni dâhil olmak üzere kız tarafının evine gitmediği ve bunun ayıp kabul edildiği aktarılmıştır:

“Kız isteme, aile büyükleri arasında yapılır, damat katılmaz. Düğün günü de evde bekler, gelin almaya da gitmez. Damadın evlenene kadar kız evine gitmesi ayıptır. Ama şimdi gitgide bu durum değişmeye başladı” (K6).

Ezidi vatandaşların evlilikle ilgili halk inançlarında asıl dikkat çeken husus nisan ayında düğün yapılmamasıdır. Bunun temeli Ezidi inanç sisteminde yer alan dünyanın yaratılış mitine dayanmakla birlikte² söz konusu durumu nisan ayına atfedilen önem sebebiyle kaynak kişimiz şöyle açıklamıştır:

“Nisan, gelinlerin en güzelidir; üstüne gelin kabul etmez. O yüzden nisan ayında düğün yapmıyoruz” (K7).

Düğün tarihine yönelik kültürel farklılıklarla beraber, “hayır işinin bekletilmemesi” düsturu, yöre genelinde hâkim olup söz kesiminden sonra bir an evvel düğünün yapılması ortak bir kabuldür.

Batman yöresinde düğün süreciyle ilgili maddi anlamdaki sorumluluğun eskiden tamamıyla damat tarafına ait olduğu, günümüzde ise bu durumun merkezde biraz daha esnetildiği ancak köylerde devam ettiği görülmektedir. Damat ve ailesine atfedilen bu sorumluluk düğün adetlerinde de damadın başrolde olduğu geleneksel uygulamalarla taçlandırılır. Şehirleşme, teknoloji ve popüler kültürün etkisiyle git gide tek tip salon düğünlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte Batman’da da gelenekler eskiye nazaran zayıflamış olsa da bilhassa köy düğünlerinde âdetlerin hâlâ canlı bir biçimde yaşatılmaya çalışıldığı kaydedilmiştir.

² Ezidi inancındaki yaratılış mitine göre dünya, nisan ayında yaratılmıştır ve yine nisanda yok olacaktır. Bu sebeple nisanda düğün yapılması hoş karşılanmaz (K8).

Geleneksel Batman düğünleri, yöre genelinde ortalama üç gün sürmektedir. Perşembe öğleden sonra davulların çalınmasıyla başlayan eğlenceler pazar günü gelin alma ile son bulur. Çalışmamızın esasını teşkil eden damat etrafında şekillenen geleneksel uygulamalar da kına gecesi başlar.

1.1. Damat Kaldırma

Batman düğünlerinde eskiden kına gecesi kız ve erkek tarafınca ayrı ayrı yapılır, çoğunlukla hanımların kendi aralarındaki eğlencelere erkekler müdahil olmazmış. Ancak günümüzde bu durumun değiştiği hem merkezde hem de köylerde iki tarafın birlikte kına gecesini gerçekleştirdiği aktarılmıştır (K9, K10).

Eskiden kınaların hazır olarak bulunmadığı/alınmadığı zamanlarda “kına taşı” olarak bilinen taşın öğütülerek toz kına elde edildiği ve bununla kına yakıldığı ifade edilmiştir. Anadolu’da yaygın olarak görülen kına yakarken kayınvalide tarafından gelinin avucuna altın koyma geleneği Batman genelinde de devam etmektedir (Demir & Duran Gültekin, 2022, s. 35-37).

Kına yakıldıktan sonra bir sandalyeye oturtulan damat, gençler tarafından üç kez havaya kaldırılıp indirilir. Bu esnada dualar edilir ve damat alkışlanır.

“Damat bizim için çok önemlidir. Damat kaldırma geleneğimiz, onu yüreklendirmek, evlilikle ilgili varsa içindeki korkuyu, stresi atması için yapılır” (K4).

Damat Kaldırma, Beşiri/Sütlüce Mezrası, 2022 (Kaynak: K4)

Köktürk dönemine uzanan “kağan kaldırma/yükseltme” adı verilen kadim gelenek, Çin yıllıklarında da geçen belgelere göre şöyle uygulanır: “Türklerde yeni kağan seçildiğinde bir

halı üzerine oturtulup havaya kaldırılırdı” (Eberhard, 1942’den akt. Yıldırım, 2021, s. 162). Söz konusu uygulama, kağanın Tanrıyla iletişim kurması ve esasında kut kazanması amacıyla gerçekleştirilir (Yıldırım, 2021, s. 162-163). “Kağan kaldırma/yükseltme” geleneğinden izler taşıyan Anadolu ve Türk dünyasının çeşitli bölgelerinde gelin/damadın düğün sürecinde kaldırılma geleneği de bir nevi kutsanma, yüceltilme amacını taşıması bakımından dikkat çekicidir (Ergun, 2010, s. 279). Midyat düğünlerinde de damat, damat tıraşı esnasında oturduğu sandalyeyle birlikte havaya kaldırılır. Burada da amaç tıpkı Batman yöresinde olduğu gibi damadı yüceltmek, “paşalığını” ispat etmektir (Uygur, 2008, s. 58). Batman düğünleri özelinde “damat kaldırma” geleneği açısından yorumladığımızda, damatla ilgili diğer uygulamalarda da görüleceği üzere damat; düğün gecesinin en özel erkeği ve bir nevi “padişahı/hükümdarı” gibi algılanır. Onu yüreklendirmek, yüceltmek ve kutsamak amacıyla gerçekleştirilen bu geleneksel uygulama da tarihi süreçten günümüze esasen damada yüklenen “güç” ve “kıymet”le eşdeğerdir.

1.2. Bekârların Oğlağı

Geleneksel Batman düğünlerinde çoğunlukla pazar günü gelin almaya gidilir. Köy düğünlerinde halen damadın gelin alayına katılmadığı, aile büyükleri ve akrabaların gelin almaya gittiği aktarılmıştır. Eğer gelin farklı bir köyden, köyün bekâr gençleri, erkek tarafının yolunu uzun ağaç kütükleri ve taşlarla kapatarak yüklü bir bahşiş ya da bir oğlak ister. Damat, gelin alma alayında olmadığından bu görev damadın babasına, eğer babası hayatta değilse ağabeyi/amcası gibi en yakın erkek akrabasına düşer. Damadın babası, gençlere belli bir miktar bahşiş ya da çoğunlukla adet olduğu üzere bir oğlak bağışlar. Bu oğlağa da “bekârların oğlağı” adı verilir. Söz konusu geleneğin halen Hasankeyf yöresi ile Beşiri’nin bazı köylerinde uygulandığı aktarılmıştır (K11, K12).

Batman düğünlerindeki “bekârların oğlağı” geleneği, Türk dünyasının farklı bölgelerinde ve Anadolu’da bilhassa Tahtacılar arasında yaşatılan “kütük atma” geleneğiyle büyük benzerlik gösterir. “Kütük atma töreni”, bir ailenin erkek çocuğu doğduğunda gerçekleştirilir. Buna göre köyün gençleri ormana gider ve ardıc ağacı keserek yaklaşık bir metre uzunluğundaki bir parçayı doğum olan evin önüne getirirler. Bu esnada havaya ateş edilerek “*Ardıc gibi dallı, babası gibi döllü olsun*” denir ve kütük havaya atılır. Bebeğin babası da gençlere koç başta olmak üzere çeşitli ikram ve hediyelerde bulunur. Törene katılan gençlerin hepsinin bekâr olması da ayrıca önem taşır (Dilek, 2021, s. 90-91). Tahtacılardaki “kütük atma töreni” doğum geleneği olarak gerçekleştirilirken yine “kütük atma” adıyla Barak Türkmenleri arasında bir düğün âdeti mevcuttur. Buna göre, düğün başlamadan önce köyün genç kızları odun toplamaya çıkar. Toplanan odunlar bir araya getirilir ve en uzun olanına bayrak dikilir. Düğün sahibi de odun getiren kızlara ayrıca bir ziyafet verir. “Kütük atma” geleneğine göre komşular, düğüne giderken mutlaka birer kütük götürür ve düğün evinin önüne atar (Kalafat, 2012’den akt. Karakaş, 2013, s. 113).

Merkezinde oğlak/koç vb. bir hayvanı kapma, kazanmaya yönelik mücadeleler geleneksel oyunlarda da sıkça karşımıza çıkar. Türk dünyasının farklı bölgelerinde toylar başta olmak üzere özel günlerdeki kutlamalarda oynanan “kök börü” oyunundaki “oğlak

kapma” mücadelesi de bunların başında gelir. Kök börü oyununda, tamamı erkeklerden oluşan ve at üstünde mücadele eden iki takım, yerdeki oğlağı kapmaya çalışır. Kırgızların milli oyunu kabul edilen (Kaya, 2005: 303) kök börünün esasını teşkil eden oğlak kapma mücadelesi, destan sahnelerinde de sıkça yer alır. Kırgız destanlarından Kocacaş Destanında, başkahraman Kocacaş ve Zulayka'nın düğün toyu bir hafta sürerken eğlencenin daha da arttırılması için oynanan “oğlak kapma” oyunundan bahsedilir (Bayır & Küçükbasmacı, 2022, s. 660-661). Türk dünyasındaki izleri Anadolu'da “öndül kapmaca” adıyla bilinen oyunda da kısmen görülen kök börü oyunu (Kaya, 2005, s. 303) bugün Van'ın Erciş ilçesinde yaşayan Ulupamir Kırgızları tarafından özel gün ve kutlamalarda halen oynanan geleneksel oyunların başında gelir (Öztürk & Dönmez, 2018, s. 209). Batman yöresindeki düğünlerde görülen bekârların oğlağı geleneğinde ya da kütük atma töreninde kök börü oyunundaki gibi herhangi bir takım mücadelesi söz konusu değildir. Ancak yöresel toy kutlamalarının sembolü haline gelen bu üç gelenekte de merkezde ortak bir motif olarak oğlak kazanma/kapma mücadelesinin yer alması dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkar.

1.3. Kaşık/Tabak Çalma

Geleneksel Batman düğünlerinde erkek tarafı, gelin evine geldiğinde kapılar kitlenir ve kız tarafı bahşiş ister. Ezidilerde “*dayının hakkı vardır*” denerek bahşiş dayıya, dayı yoksa kızın erkek kardeşine verilir. Eskiden Batman genelinde ortak bir gelenek olan “dayı/ağabey hakkı” olarak silah hediye edildiği de aktarılmıştır (K13, K14).

Bahşiş verilir kapı açıldıktan sonra erkek tarafı kız evinin mutfağına girip kaşık/tabak vb. şeyleri alır. Bazen bahçede bulunursa bir horoz ya da tavuk da çalınır. Düğün alayı, gelini damat evine getirince çalınan kaşık/tabak vb. damada verilir. Bunlar damat tarafından gelin eve girmeden önce kırılır. Bu yolla nazar, şanssızlık gibi olumsuzlukların genç çiftin üzerinden atıldığına inanılır (K4, K9).

Yöre genelinde ortak bir uygulama olan çalınan kaşık/bardağın damat tarafından kırılması, Batman Süryanilerinde olduğu gibi (K 1), Midyat yöresindeki Süryani düğünlerinde de devam eden bir gelenektir (Eroğlu & Sarıca, 2012, s. 1196). Ayrıca Midyat yöresi düğünlerinde damat tarafının hayvanlarını çalma da yaygın görülen gelenekler arasındadır. Tıpkı kaşık/tabak çalma geleneğinde olduğu gibi burada da düğün günü hayvanların çalınması bir suç veya hırsızlık olarak görülmez (Uygur, 2008, s. 58).

Ezidi vatandaşların düğünlerinde de kaşık/bardak çalma geleneğiyle birlikte damadın omuzlarına atılan puşi de çalınır. “Damadın kanatları”nı temsil eden siyah-beyaz renkteki puşi, gelin eve getirildiği zaman bekâr gençlerden biri tarafından çalınıp geline götürülür. Gelin, puşiyi getiren gence bahşiş verir. Kaynak kişiler, damat puşisinin geline verilmesinin “*damadın kanatlarını, yani onun gücünü sana veriyorum*” anlamına geldiğini kaydetmişlerdir (K 13).

Erkek tarafının gelin evinden bir şeyler çalmasını, eski Türklerdeki yağmalama geleneğine dayandıran Yörükân, Dobruca Tatarlarında kız ve erkek tarafının birlikte yaptığı toy (düğün) eğlencesinde kız tarafından birinin soyulduğunu nakleder (Yörükân, 2013, s.

100-101). Bu gelenek sözlü kültür ürünlerimizde de farklı dönemlerde yer bulmuş olup Dede Korkut Boylarından “İç Oğuz Taş Oğuz Asi Olup Beyrek’in Öldüğü Boy”, Salur Kazan’ın her yıl geleneksel olarak evini yağmalattığı sahneyle başlar (Ergin, 2008, s. 243-244). Burada da görüldüğü gibi toylar başta olmak üzere çeşitli zamanlarda tamamen eğlence amaçlı gerçekleştirilen yağmalama/çalma gelenekleri esasında ev sahibinin cömertliğinin de tezahürü niteliğindedir.

1.4. Damat Ağacı

Geleneksel Batman düğünlerinin en önemli sembollerinden biri olan “damat ağacı” geleneği, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Muş gibi (Karakaş, 2013, s. 113; Çelik, 2022, s. 183) çevre iller başta olmak üzere Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde görülen Anadolu’da ve Türk dünyasının çeşitli bölgelerinde de farklı adlarla yaşatılan kadim bir gelenek olarak dikkat çeker.

Damat ağacı süsleme, Batman yöresinde yaşayan Müslüman, Ezidi, Süryani tüm kültürler için ortak bir gelenek olması bakımından önemlidir (Demir & Duran Gültekin, 2022, s. 40).

Batman merkez ve ilçelere bağlı köylerde yapılan görüşmelerde özellikle eskiden tüm ilçelerde damat ağacı geleneğinin uygulandığı aktarılmıştır. Kaynak kişilerin ifadelerine göre; düğünün son günü gelin almaya gitmeden önce damadın bekâr arkadaşları uygun bir ağaç bularak getirir. Bazen ağaç bulma görevi, sadece sağdica verilir. Damat ağacı, iğneli, çama benzeyen bir ağaç olarak tarif edilmiş olup ardıç ağacına karşılık geldiği görülmektedir. Ağacın iğneli olması, süsleme için daha uygun olacağından özellikle seçilir. İlçeler arası süslemeyle ilgili ufak nüanslar olmakla beraber mevsimine göre elma, portakal vb. meyveler, haşlanmış yumurta, çeşitli yemişler ağacın iğneli dallarına takılır. Ağacın en tepesine beyaz bir horoz dikilir. Kaynak kişiler, beyaz horozun güç ve otoriteyi temsil ettiğini belirtirken eğer damat yumuşak huylu, munis bir mizaca sahipse espri amaçlı horoz yerine kimi zaman da ağacın tepesine tavuk dikildiği/bağlandığı kaydedilmiştir. Bununla birlikte eğer uygun bir ağaç (ardıç ağacı) bulunamazsa mevcut diğer ağaçların da damat ağacı olarak süslenebildiği ifade edilmiştir (K3, K15, K25).

Damat Ağacı, Merkez/Çarıklı Köyü, 2021 (Kaynak: K15)

Tıpkı gelin evinden bir şeyler çalma geleneğinde olduğu gibi damat tıraşı da umumi ananeler arasında yer alır (Yörükân, 2013, s. 101). Beşiri ilçesine bağlı Doğankavak ve çevre köylerde, düğün sabahı damat, arkadaşları tarafından köyün çeşmesine götürülür. Başını yıkanır, damat tıraşı burada yapılır ve damatlıklarını da bu esnada giyer. Bazen damatlıkları, köyün gençleri tarafından bahşış almak için saklanır, istenilen bahşış verildikten sonra hazırlanan damat, evine geçerek süslenmiş damat ağacının yanında gelini bekler (K18).

Gelin alayına katılmayan damat, gelin eve getirildiğinde evin damının üzerine çıkarak damat ağacını eline alır. Batman evleri, tuğlalı çatılar yerine düz damlardan müteşekkildir. Bu mimari yapı halk kültüründeki pek çok geleneğe olduğu gibi bilhassa düğünlerde de önemli bir yer teşkil eder. Gelin alayı eve geldiğinde damat, damat ağacını damdan aşağı doğru savurur. Bu esnada yere saçılan şekerleme, meyve ve diğer yiyecekler köyün çocukları tarafından toplanır.

Ağaçta yer alan horoz/tavuk da köyün bekâr gençleri tarafından kapılır. Horoz/tavuğu kapmak ayrıca önemlidir, çünkü gelin çiçeği kapma geleneğindeki inanca benzer şekilde damat ağacındaki horozu kapam gencin kısa sürede evleneceğine inanılır (K6, K11).

Damat ağacını aşağı bırakan damat, bu kez gelini hedef alarak üç elma atar. Bu elmalar geline isabet ederse şans, mutluluk getireceğine inanılır. Ancak yaşanan bazı kazalardan ötürü son yıllarda elma atma geleneğinin tepsi benzeri bir nesneyi geline kalkan yaparak uygulandığı aktarılmıştır (K4, K9). Beşiri yöresinde damat, elmaları atarken “*Bu kadın, artık benim evimin ortağıdır*” diye bağırarak aşağı iner, evinin ve “hayatının ortağı, yoldaşı” olan eşini karşılar (K18).

Damda gelin alayının gelmesini bekleyen damat ve damat ağacı, 1994. Beşiri/Sütlüce Mezrası (Kaynak: K11)

Gelin ve damat eve girmeden önce damat ağacının saçılmasıyla başlayan “saçı” uygulaması, genç çiftin başından aşağı saçılan şekerleme, buğday, pirinç vb. bereket sembolleriyle devam eder. Ayrıca genç çift eve girmeden önce içine şeker, bozuk para, bakliyat ürünleri vb. doldurulmuş bir testiği kırar. Özellikle Sason yöresinde testi, su ile doldurulur ve öyle kırılır. Bunun sebebi, suyun bereket ve bolluk sembolü olarak görülmesiyle açıklanır (K19).

Damat evine girerken testi kırma geleneği, Batman/Merkez (Kaynak: K25)

Damat ağacı süsleme geleneği özünde pek çok zengin mitik ve kültürel unsuru barındırmaktadır. Süslenen ağacın ardıc olması, horoz ve tavuk kullanımı, elmanın şans ve talih unsuru olarak görülmesi gibi pek çok husus bu geleneğin kökenlerinin çok kadim ve geniş bir coğrafyaya dayandığını düşündürmektedir.

Batman düğünlerinde damadın evin damına ya da yüksek bir yere çıkararak ağacıyla birlikte beklemesi ile Anadolu'nun farklı yörelerindeki düğünlerde görülen bayrak dikme geleneğindeki yükseklik unsuru birbirine benzer. Bayrak direğinin boyunun evin boyundan daha yüksek olmasına dikkat edilir. Zira bayrak direği; yer altı, yeryüzü ve gök olmak üzere mitik tasavvurdaki üçlü alemin merkezi konumundaki direk/hayat ağacını temsil eder (Ergun, 2010, s. 281-282). Hayat ağacı, nesillerin kökeni ve neslin devamlılığının teminatı niteliğindedir. Ağaç; kökleriyle ataları, gövdesiyle hayattaki nesli,

dallarıyla da gelecek nesilleri sembolize eder. Bolluk, bereket ve zürriyet sembolü olan hayat ağacı (Ergun, 2015: 116-121) tasavvuru, Batman düğünlerinde “damat ağacı” geleneğiyle karşılık bulur.

Ağaç kültü, mitik tasavvurda dağ ile birlikte merkezin simgesidir. Merkez ise hayatın nedeni ve toplandığı yerdir (Lvova vd., 2013a, s. 40). Sibirya Türklerinin düğün törenlerinde de ağaç çok önemli bir simge durumundadır. Öyle ki düğünün en dikkat çekici unsuru, evin duman boşluğuna takılan kayın (melez) ağacı veya dallarıdır. Altay düğünlerinde özel bir sembol olan ve evlenen çiftin geçici evini temsil eden ve “odah” (ocak) adı verilen yapı, dokuz genç kayın ağacından yapılan koni ile onun ortasında yakılan ateşten oluşur. Canlı ağaçlardan yapılan bu ocak, üç gün sonunda çözülerek yeniden ormana götürülür ve oradaki diğer ağaçlara yaslanır (Lvova vd., 2013b, s. 71-72). Sibirya düğünlerinde ağaç ve ateşin birlikte kullanılma motifi, Karapapak Türklerinin düğünlerindeki “şah kaldırma/şah bezeme” geleneğinde de farklı bir versiyonuyla karşımıza çıkar. Şah adı verilen ve yedi ya da dokuz daldan oluşan özel bir ağaç süslenir. Kız şahı ve erkek şahı gelin ile damat için ayrı ayrı yapılır. Kız şahı, kına gecesi hazırlanır. Tıpkı damat ağacı geleneğinde de olduğu gibi çeşitli yemiş ve meyvelerle ağaç süslenir. Burada elma ve nar mutlaka olması gereken iki meyve olarak dikkat çeker. Kına gecesi kız tarafı, düğün günü ise erkek tarafı, süslenen şahı yakılan meşaleler eşliğinde taşıyarak karşı tarafın evine götürür. Elma ve nar, düğün gecesi genç çifte ikram edilir (Altunsabak, 2016, s. 122-123). Düğünlerde ağaç/sopa süsleme geleneği Özbek Türkleri arasında da görülmekte olup damat tarafı meyvelerle süslenmiş ve üstüne kırmızı bir örtü örtülmüş sopayı gelin evinin bahçesine diker (Kalafat vd., 1996, s. 40). Yozgat yöresinde yaşayan Halaç Türkmenlerinin düğünlerinde ise damat evinin bacasına bir direk dikilir, direğin tepesine de bazen iki elma bazen de bir elma ve bir soğan saplanır. Yöre halkı elmanın “zürriyet, neslin devamı”, soğanın (kabukları yakıldığında) cinleri ve diğer kötülükleri uzaklaştıracağı inancıyla kullanıldığını belirtir. Bayrak direğinin altına ayrıca elma, tuz, şeker ve ayna koyulur, bunlar küçük çocuklar tarafından düğün esnasında toplanır (Kalafat, 2010, s. 1918).

Elma motifi, geleneksel Batman düğünlerinde de gelinin damat evine girişi esnasında önemli bir sembol olarak dikkat çeker. Damat ağacını aşağıya sallayarak bırakan damat, ardından gelini hedef alarak üç elma atar. Yöre halkı bu elmaların bereketi temsil ettiğini aktarırken (K12, K18, K23), mitik dönemlerden İslamiyet’e Türk kültürünün en eski dönemlerinden günümüze elmanın “bereket, doğurganlık, zürriyet” gibi kavramların bir sembolü olarak geleneksel uygulamalarda kullanıldığı görülür. Özellikle destan ve halk hikâyelerinde de neslin devamı için kahramana ve eşine Hz. Hızır tarafından sunulan elmanın “zürriyet motifi” olarak kabul edildiğine işaret eden Şimşek (1996), Manas Destanında geçen “elmalı, kutlu yer”lerdeki ağaç ile çocuğu olmayan Yakut kadınlarının dualar edip “yer sahibine” yalvardıktan sonra çocuk özlemlerinin dindiği “mukaddes ağaç dibi” arasındaki benzerlik üzerinde durur. Aynı çalışmada Tunceli’nin bilhassa Hozat yöresindeki düğünlerde de elmanın damat tarafından gelinin başına atılmasının çocuk sahibi olmakla bağlantısına dikkat çekilir. Tunceli düğünlerindeki elma atma geleneğinde -Batman düğünlerinden farklı olarak- atılan elmalar toplanarak çocuğu olmayan

kadınlara verilir (Şimşek, 1996, s. 207-209). Ayrıca Muş yöresinde “*hakika*” adı verilen gelenekte, doğum yapıp kısa bir süre sonra bebeğini kaybeden kadınlar için bu kayıpların önüne geçmek adına su ile dolu bir testi üzerine bir elma koyulur ve bunu fakir bir kişi alır (Çelik, 2022, s. 187). Burada elma motifinin, bir diğer “bereket ve doğurganlık” sembolü olan su ile desteklenmesi önemlidir.

Düğünlerde elma atma geleneğinin sürdürüldüğü bir diğer yöre de Erzurum’dur. Burada da elma, soyun devamlılığı, bereket gibi anlamlar taşır. Damat, geline elmayı attıktan sonra elma parçalanırsa, dağılan parçalar damada götürülerek bahşiş alınır (Üstünova, 2011, s. 152-153). Ögel, Anadolu masallarında elma motifinin çocuksuzluk dışında “*güveyinin geline elma atması*” ile “*sevgi göstergesi olarak sevgiliye elma gönderilmesi*” şeklinde yer aldığına dikkat çeker (Ögel, 2010, s. 474). Diyarbakır ve Şırnak yörelerinde de gençler, sevdiklerine karanfil ile süslenmiş elma verir (Çelik, 2022, s. 187). Dolayısıyla düğünler özelinde düşünüldüğünde elma motifi, öncelikle bir sevgi göstergesi, sonrasında da taşıdığı bereket ve zürriyet anlamlarına bağlı olarak yeni çiftin sahip olmayı arzuladığı çocuklarının birer sembolü olarak değerlendirilebilir.

Damat ağacı geleneğinde, süslemeye uygun iğneli dalları sebebiyle özellikle tercih edilen ardıç ağacı, Türk kültüründe Tanrının ebediliğini temsil eden, büyük, azametli ve yapraklarını dökmeyen kutsal ağaçlar arasında yer alması bakımından dikkat çekicidir (Ergun, 2015, s. 119). Türk mitolojisi ve sözlü anlatılarda da özel bir yere sahip olan ardıç ağacının kesilmesi (zaruri şartlar dışında) yasaktır. Tahtacılar arasında da kutsal kabul edilen ardıç, “*bekârların oğlağı*” başlığı altında detaylarına yer verdiğimiz “*kütük atma töreni*” dışında asla kesilmez. Bununla birlikte Anadolu’nun çeşitli yörelerindeki ziyaret yerlerinde bulunan ardıç ağaçlarının çocuksuzluk başta olmak üzere çocuk hastalıklarının sağaltılması amacıyla da ziyaret edildiği görülür (Dilek, 2021, s. 90-91).

Damat ağacında kullanılan horoz ve tavuk motifleri de ağaç kültü etrafında gerçekleştirilen ritüellerden izler taşır. Eski Türkçe “*takıgu*” kelimesi hem horoz hem de tavuk için kullanılırken ağacın üzerine “*takıgu*” dikilmesi özel tören ve ayinlerde gerçekleştirilen bir uygulama olarak dikkat çeker. Horoz/tavuk; barış simgesi, kötü ruhların def edicisi olarak görülür. Köktürk döneminde oynanan “*tu-lu*” adlı oyunda, “*dünyanın merkez sütunu*” olarak görülen ağacın tepesine horoz/tavuk dikilir, oyuncular da sırayla bu horoz/tavüğün ağızına konmuş hediye için yarışır (Esin, 2001, s. 106, 172). Ağaç tepesine dikilmiş horoz/tavuk motifi Oğuz Kağan Destanının son sahnesinde de karşımıza çıkar. Oturma düzenine göre sağ ve sol tarafta, tepelerine altın ve gümüş tavuk/horoz diktirilen kırk kulaç uzunluğundaki ağaçlar ile bu ağaçlara bağlanan ak ve kara koyunlardan bahsedilir (Bang & Rahmeti, 1936, s. 31-33). Esin, ağaca bağlanan koyunu sütuna bağlanan kurban geleneğine benzetirken tavuk/horoz sembolünün de ayin/tören işareti olduğunu belirtir ve bu törenlerin izlerinin Osmanlı Dönemindeki düğün ve sal-nâmelerde resmedilen giyim tarzı ile oyunlarda yaşatıldığına işaret eder (Esin, 2001, s. 173).

Sibirya Türklerinden Tubalar arasında da ağaç üzerine horoz da dâhil olmak üzere çeşitli hayvanların dikilmesiyle gerçekleştirilen törenlere rastlanır. Tubalar için, “*Pay parak*

(*kutsal ağaç*)” evin kutsal eksenini oluşturmaktadır. Evin direği olacak büyük dallı sedir veya ladin ağacı mavi, sarı, beyaz kurdelelerle süslenir, dalların arasına beyaz tavşan, yaz sincabı veya çöl horozu kuyruğu/kafası takılır ve orman iyelerine dua edilir. Avcı törenlerinde “tepesinde kuşların gecelediği, altında insanların gecelediği” dünya ağacına benzetilen bu ağaçlar, avcılarını koruyan ve başarılı kılan unsurlar olarak dikkat çeker (Lvova vd., 2013b, s. 71-72).

Köktürklerden Sibirya’ya ve Türk dünyasının muhtelif coğrafyalarına uzanan bu örneklerde ağacın, hayatın merkezi, yaşam kaynağı olarak görülmesi, çalışmamız özelinde elma başta olmak üzere kullanılan diğer motiflerin bereket, doğurganlık gibi sembolik anlamlar taşıması, ayrıca düğün törenlerinde seçilen ardıç ağacına atfedilen kutsiyet ile kullanıldığı diğer ritüeller göz önüne alındığında “damat ağacı” geleneğinin oldukça kadim ve mitolojik izleri barındıran önemli bir uygulama olduğu bir kez daha görülmektedir.

1.5. Asma Gecesi

Geleneksel Batman düğünlerinde son gece özellikle damat ve arkadaşlarının kendi aralarında gerçekleştirdikleri eğlencelerle tamamlanır. Sason yöresi düğünlerinde “asma gecesi” önemli gelenekler arasında kaydedilmiştir. Asma gecesine katılan herkes damada çeşitli hediyeler getirir. Damat için bir taht hazırlanır ve yüksek bir yere oturtulur. Kına gecesindeki “damat kaldırma” geleneğiyle başlayan “hükümdarlık”, asma gecesinde devam eder. Öyle ki damat, kaynak kişilerin deyimiyle o gece adeta bir “padişah” gibidir ve gençlerden beş-altı kişi damadın askeri olarak görevlendirilir. Önceden gençler tarafından “asılacaklar” listesi hazırlanır, bu listede çoğunlukla köyün/muhitin ileri gelen maddi gücü yerinde olan kişileri yer alır. Onlardan hediye ya da yüklü birer bahşiş istenir. Bahşişi veren asılmaktan kurtulur, aksi durumda ceza olarak o kişi baş aşağı ayaklarından ipe asılır ve ayaklarına sopayla vurularak dövülür. Gençler arasından bir sözcü seçilir ve listedeki kişilerin suçunu padişaha (damada) iletir, mizansen bir mahkeme ortamının kurulduğu ve tamamen eğlence amaçlı yapılan “asma gecesi”nde son sözü gecenin “padişahı” olan damat söyler ve cezayı o belirler. Her ne kadar bu gelenek, eğlence amaçlı yapılıyor olsa da zaman zaman anlaşmazlıkların, ufak çaplı tartışmaların yaşandığı da aktarılmıştır (K5, K14, K19, K20).

Batman merkezde asma gecesine benzer şekilde düğün gecesi damat ve yakın arkadaşlarının toplandığı, yine damadın “padişah” hükmünde olduğu ve gençler arasından bir “vezir” seçilerek herkesten bahşiş topladığı aktarılmıştır. Sason’da olduğu gibi bahşişi vermeyen kişi ceza olarak falaka düzeninde dövülür, bahşiş sözü gelince de cezası biter (K21, K25).

Hasankeyf yöresinde ise Saklı Köyü başta olmak üzere çevre köylerde de asma gecesi geleneği devam etmekte olup gerdekten önce damat, bekârlara istedikleri bahşişi vermezse “bekârların sopası” denen bir falakaya maruz kalır. Ancak çoğunlukla damadın bu ceza başlamadan bahşişi verdiği de aktarılmıştır (K22).

Batman düğünlerindeki “asma gecesi”ne benzer bir gelenek Kayseri düğünlerinde de “güveyi başı” adı verilen ve yine cezaya dayalı geleneksel oyunda görülür. Buna göre, düğünden sonraki ilk cuma günü damat, akrabalarının elini öptükten sonra arkadaşlarının toplandığı komşu evine gider. Burada gençler tıpkı “asma gecesi”nde olduğu gibi bir mahkeme heyeti kurarlar, damat da heyetin başkanıdır. Heyet kurulduktan sonra kapılar kitlenir ve kimse damattan izin almadan odaya girip çıkamaz. Mahkeme heyetinin görevi ise, daha önceden arkadaşlarına karşı suç işleyenleri ve düğün içkili yapıldıysa çok fazla alkol alıp taşkınlık çıkarıcıları cezalandırmaktır (Turan, 2001, s. 759).

Asma gecesinde toplanan bahşişlerle gençler meyve, kuru yemiş ve türlü yiyecekler alır, ayrıca damat ağacından kapılan horoz/tavuk da pişirilerek “damat tepsi” adı verilen bu muazzam sofranın ana yemeğini oluşturur. Damat tepsisindeki ikramlardan gelin ve damat için de ayrılır, odalarına güzel bir sunum eşliğinde götürülür (K21, K22, K23, K24).

1.6. Damat Avı/Kuşu

Avcılık, göçebe bozkır hayatının en önemli unsurlarından biri olup esasında bir yaşam tarzını temsil eder. Türk kültürünün birbirinden farklı dönemlerinde av merasimlerinin ziyafetlere/toylara eşlik ettiği, bir nevi kutlama törenlerinin tamamlayıcısı olduğu görülür. Türk destanlarında erginlik çağına erişen gencin ilk av merasimi için düzenlenen büyük toylar da avın, hayatın içinde ne kadar önemli bir eşik olduğunun göstergesidir.

Avcılık geleneği evlilik sürecinin pek çok aşamasında rol oynar. Oğuzlar arasında evlenilecek kişinin attığını vuran iyi bir avcı olması beklenir. Yine düğün günü de damat bir ok atar ve okun düştüğü yere gerdek çadırı kurulur. Dede Korkut Boylarından “Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu”nda Bamsı Beyrek, düğününde bu âdeti yerine getirir (Ergin, 2008, s. 129). Benzer bir uygulamanın Başkurt Türkleri arasında da görüldüğünden bahseden İnan, eski masal metinlerinde de yer alan geleneği şöyle aktarır: “*Bir baba oğlunu evlendirmek isterse, ok attırır, oku nereye düşse, oradan evlendirirmiş*” (İnan, 1998, s. 242). Sözlü anlatılarda olduğu gibi tarihi metinlerde de şatafatlı evlenme ve sünnet düğünlerinde av merasimlerinin önemli yer teşkil ettiği görülür (Yörükân, 2013, s. 100).

Batman düğünlerinde özellikle Gercüş yöresinde eskiden düğünün son günü gelin alma merasiminden önce damat ve arkadaşlarının ava çıktığı aktarılmıştır. Bu av esnasında kim bir kuş avlayıp ilk önce getirirse damattan yüklü miktarda bahşiş alır (K17). Sadece Gercüş yöresinde bahsedilen bu gelenek, tarihi dönemlerden günümüze uzanan av ve avcılığın özel gün ve kutlamaları taçlandıran en önemli eşiklerden biri olduğunu gösteren kadim bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Damat ve erkek tarafı etrafında şekillenen ritüeller doğrultusunda ele aldığımız geleneksel Batman düğünlerinin çok zengin mitolojik unsurlar ihtiva ettiği görülmektedir. Mitik tasavvurda önemli yere sahip olan kùltlerden “ağaç kùltü”nün damat ağacı geleneği

özelinde “kutsal hayat ağacı” sembolünden izler taşıdığı muhakkaktır. Damat ağacı olarak süslenecek ağacın yine Türk mitolojisindeki kutsal ağaçlardan “ardıç” olması, ayın/tören işareti olarak kullanılan horoz/tavuk motiflerinin bu ağacın üzerinde yer alması ve gerek mitolojide gerekse halk anlatılarında “bereket, zürriyet, sevgi” göstergesi olarak kullanılan “elma”nın damat tarafından geline atılması, söz konusu geleneklerin taşıdığı mitolojik anlamları çok daha açık bir şekilde göstermektedir. Ağacın, gök-yeryüzü-yer altı üçlemesini anımsatır şekilde en yüksek yerde (evlerin damında) tutulması, gelin eve ulaştığında da “saçı” geleneğini yerine getirmek üzere aşağı doğru sallanması/saçılması dikkate değerdir. Saçı geleneğinin devamı niteliğinde olan şekerleme, buğday, pirinç, bozuk para vb. şeylerin de gelin ve damadın üzerine saçılması yine bu ürünlerin doldurulduğu testinin nazar ve her türlü kötülüğü def etmek amacıyla kırılması önemlidir. Alışlagelen uygulamanın dışında Batman’ın bazı ilçelerinde testinin suyla doldurulması ve testi kırıldıktan sonra dökülen suyun yeni çifte bereket, bolluk getireceği inancı da yine Türk mitolojisindeki bir başka önemli kült olan su kültürüne dayanmaktadır.

Köktürk dönemindeki “kağan kaldırma/yükseltme” geleneğinin mizansen izlerini taşıyan “damat kaldırma” geleneği ile devamında gerçekleştirilen “asma gecesi” eğlencelerinde de damadın adeta bir padişah/hükümdar rolünde ve değerinde kabul edildiği de açıktır.

Kaşık/tabak çalma geleneğinde de özel günlerde cömertliğin bir göstergesi olarak gerçekleştirilen “yağma geleneği”nin izlerini bulmak mümkündür. Ezidi düğünlerinde güçlü bir kuş (özellikle kartal) ile özdeşleştirilen damadın kanatlarını temsil eden yöresel kıyafet olan puşinin çalınarak geline verilmesi ve bu yolla gücün erkekten kadına aktarılması ayrıca önem taşır.

Kökenleri Sibiryaya dayanan ve Türk dünyasının farklı bölgelerinde toy ve doğum kutlamalarında gerçekleştirilen “kütük atma” töreni, “bekârların oğlağı” geleneğinde farklı bir versiyonuyla yeniden karşımıza çıkmaktadır.

Göçebe bozkır hayatın en önemli yapı taşlarından olan avcılık, tarihten günümüze birçok önemli merasimin tamamlayıcı unsuru olmuş, bu durum hem tarihî metinlerde hem de halk anlatılarında kayda geçmiştir. Damat ve arkadaşları tarafından düğün sabahı çıkılan damat avının bu bağlamda taşıdığı tarihi ve kültürel anlam büyüktür.

Bahsi geçen tüm bu geleneksel uygulamalar Batman yöresinde yaşayan Müslüman, Ezidi, Süryani vatandaşlar için ortak düğün gelenekleri arasında olup kökenleri mitik dönemlere uzanmakla beraber yaşatıldığı coğrafya Anadolu’dan Sibiryaya çok geniş bir alana ulaşmaktadır. Burada kültürel etkileşim ve aktarımın boyutları bir kez daha görülmektedir. Gelişen teknolojinin ve popüler kültürün etkisiyle birçok geleneksel uygulamada olduğu gibi düğün geleneklerinde de git gide tek tip salon düğünleri yaygınlaşırken unutulmaya yüz tutan ve maalesef sadece köy düğünlerinde yer yer yaşatılmaya çalışılan bu kadim gelenekler üzerindeki çalışmaların arttırılması ve kaybolmadan kayda geçirilmesi ise elzemdir.

Kaynaklar

- Altunsabak, Ergin (2016). Karapapak Türklerinde şah kaldırma geleneğinin mitik çözümlemesi, *Milli Folklor Dergisi*, 28 (112), 120-129.
- Bang, William & Rahmeti (Arat), Reşit (1936). *Oğuz Kağan destanı*, İstanbul.
- Bayır, Zehra & Küçükbasmacı, Gülten (2022). Kırgız destanlarındaki “kökbörü” oyununun halkbilimsel açıdan incelenmesi. *Korkut Ata Türkiyat Dergisi*, 9, 654-670.
- Çelik, Gizem (2022). Muş halk kültüründe damat ağacı geleneği ve bu geleneğin Türk mitolojisindeki kökeni. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*, 7 (3), 179-194.
- Demir, İdris & Duran Gültekin, Zehra Görkem (2022). *Batman halk kültürü*. Batman Üniversitesi Yayınevi.
- Dilek, İbrahim (2021). *Türk mitoloji sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eberhard, Wolfram (1942). H'ung-nu (Proto-Türk) kavimleri, *Çin'in şimal komşuları* (Çev. Nimet Uluğtuğ), Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2008). *Dede Korkut kitabı I*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergun, Metin (2014). Düğün kavgalarının mitolojik kökenleri. *Milli Folklor*, 26 (101), 60-72.
- Ergun, Pervin (2010). Türk gelininin mitolojik göçü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13 (24), 275-290.
- Ergun, Pervin (2015). Türk mitolojisinde ağaç kültü. *Türk Mitolojisine Giriş*, Gazi Kitabevi.
- Eroğlu, Erol & Sarıca, Neşe (2012). Midyat Süryanilerinin düğün gelenekleri. *Turkish Studies*, 7 (3), 1189-1199.
- Esin, Esin (2001). *Türk kozmolojisine giriş*. Kabalıcı Yayınevi.
- İnan, Abdülkadir (1998). “Dede Korkut kitabında eski inançlar”, *Makaleler ve İncelemeler II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (2012). *Türk mitolojisinde kurt*. Berikan Yayınları.
- Kalafat, Yaşar (2010). Halaç Türklerinde karşılaştırmalı halk inançları, XV. Türk Tarih Kongresi. C. VI, (s. 1915-1924). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kalafat, Yaşar, Muratoğlu, Malik, Türkoğlu, Malik (1996). *Özbekistan-Anadolu karşılaştırmalı Türk halk inançları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Karakaş, Rezan (2013). Unutulmaya yüz tutmuş bir düğün geleneği olarak “ağaç süsleme”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, S.18, 109-122.

- Kaya, Doğan (2005). “Kırgızlar’ın millî oyunu kökbörü”, *İzzet Gündoğ Kayaoğlu Hatıra Kitabı Makaleler*, İstanbul.
- Kayabaşı, Onur Alp (2016). Taşeli yöresi Tahtacılarının geçiş dönemlerinde mitolojik unsurlar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 78, 139-158.
- Lvova, Eleonara, Oktyabrskaya, İrina, Sagaleyev, Andrey Markoviç, Usmanova M. (2013a). *Güney Sibiry Türklerinin geleneksel dünya görüşleri insan ve toplum* (Çev. Metin Ergun). Kömen Yayınları.
- Lvova, Eleonara, Oktyabrskaya, İrina, Sagaleyev, Andrey Markoviç, Usmanova M. (2013b). *Güney Sibiry Türklerinin geleneksel dünya görüşleri kâinat ve zaman nesneler dünyası* (Çev. Metin Ergun). Kömen Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (2010). *Türk mitolojisi*, II. cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (2000). *Türk halkbilimi*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Öztürk, Cemal & Dönmez, Gökhan (2018). Biçimsel olmayan bir örgüt olarak aksakallılar meclisi: Ulupamir Kırgızlarından bir örnek, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(10), 198-217.
- Şimşek, Esmâ (1996). Türk folklor ve halk edebiyatında elma. *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.105, 203-216.
- Turan, Fatma Ahsen (2001). Kayseri düğün âdetleri. *Kayseri Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler Kitabı- II* (s. 749-760). Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ulutürk, Muammer (2013). Etno-dinsel bir topluluk olan Ezidilerin Batman ve çevresindeki son yerleşim yerleri ve nüfusları üzerine, *Turkish Studies*, 8(10), 841-848.
- Uygur, Hatice Kübra (2008). Midyat halk kültürü monografisi (Tez no. 399626) [Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Üstünova, Kerime (2011). Erzurum düğünlerinde ‘elma atma’. *Milli Folklor*, 23(90), 146-155.
- Yıldırım, Dursun (2021). Köktürklerde kağanlık süreci: kaldırma, kötürme ve oturma. *Türk bitigi*. Akçağ Yayınları.
- Yörükân, Ziya (2013). *Müslümanlıktan evvel Türk dinleri şamanizm*, (Notlarla ve Eklerle yayıma haz. Turhan Yörükân), Ötüken Yayınları.

Kaynak Kişi Bilgileri

Kaynak Kişi	Adı-Soyadı	Yaşı	Tahsil Durumu	Mesleği	Derleme Yeri
K1	İ. Ç.	37	Ortaokul	Mor Aho Süryani Manastır Görevlisi	Gercüş/Arıca Köyü
K2	C. D.	76	Okur-Yazar Değil	Çiftçi	Kozluk/İnişli Köyü
K3	M. K.	56	İlkokul	Ev Hanımı	Hasankeyf/Uzundere Köyü
K4	H. G.	38	Ortaokul	Ev Hanımı	Beşiri/Sütlüce Mezrası
K5	M. S. B.	40	Lisans	Öğretmen	Sason/Merkez
K6	H. B.	66	Okur-Yazar Değil	Ev Hanımı	Beşiri/Kumgeçit Köyü
K7	N. K.	60	Okur-Yazar Değil	Ev Hanımı	Beşiri/Kurukavak Köyü
K8	İ. B.	41	İlkokul	Çiftçi	Beşiri/Kumgeçit Köyü
K9	N. S.	58	Lise	Ev Hanımı	Batman/Merkez
K10	H. B.	66	İlkokul	Ev Hanımı	Batman/Merkez
K11	E. G.	32	Doktora	Akademisyen	Batman/Merkez
K12	M. M. Y.	52	Ortaokul	Çiftçi	Hasankeyf/Üçyol Köyü
K13	M. K.	29	Ortaokul	Çiftçi	Beşiri/Kurukavak Köyü
K14	Z. B.	67	İlkokul	Çiftçi	Beşiri/Kumgeçit Köyü
K15	S. A.	21	Lisans	Öğrenci	Merkez/Çarıklı Köyü
K16	G. G.	23	İlkokul	Ev Hanımı	Gercüş/Ulaş Köyü
K17	H. G.	53	Okur-Yazar Değil	Ev Hanımı	Gercüş/Ulaş Köyü
K18	M. T.	60	İlkokul	Çiftçi	Beşiri/Doğankavak Köyü
K 19	D. I.	78	Okur-Yazar Deği	Ev Hanımı	Sason/ Kaleyolu Köyü
K 20	Y. Y. B.	46	Lise	Esnaf	Sason/Merkez
K 21	F. Ç.	27	Yüksek Lisans	Öğretmen	Batman/Merkez
K 22	A. T.	46	İlkokul	Çiftçi	Hasankeyf/Saklı Köyü
K 23	T. K.	46	Önlisans	Çiftçi	Gercüş/ Hisar Köyü
K 24	A. A.	49	Lise	Memur	Kozluk/ Yazılı Köyü
K25	Z. D.	24	Lisans	Öğrenci	Batman/Merkez